

Рыскулова Г.У.

**МУГАЛИМДИН САБАККА ДАЯРДАНУУСУНДАГЫ
АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР**

Рыскулова Г.У.

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ
УЧИТЕЛЯ К УРОКУ**

G.U. Ryskulova

**SOME QUESTIONS OF TEACHER PREPARATION
FOR THE LESSON**

УДК: 37.01

Окуу процессинин негизи - сабак. Бүгүнкү күндө окутуу процессиндеги сабакка даярдануу маселесине арналган көптөгөн изилдөөлөр бар болсо да, улам жаңыдан чыгармачылык изденүүлөр талап болууда. Сабак чыгармачылык ишмердүүлүктүн натыйжасы болуп саналат. Сабакта окуучулар билимге, билгичтикке жана көндүмдөрдүн системасына ээ болуу менен, өздөштүрүлгөн теориялык билимин практикада колдоно билүүгө үйрөнөт. Макалада окутуу процессиндеги негизги форма болуп эсептелген сабакка даярдануу, изденүү жөнүндөгү маселе каралган. Тарбиялоо, окутуу процесси түбөлүктүү темалардын бири, ал эми сабак ал процесстерди ишке ашыруудагы эң маанилүү болгон форма болуп эсептелет. Ансыз бул процесстерди жүргүзүү мүмкүн эмес. Аталган макалада сабак темасына арналган изилдөөлөрдөгү пикирлер келтирилип, сабакка даярдануунун түрдүү учурлары талдоого алынды. Акырында тема боюнча маалыматтар кыскача жыйынтык чыгарылды.

Негизги сөздөр: сабак, мугалим, окуу китеби, берилүүчү материал, педагогика, тарбия, окутуу, кабыл алуу, ишмердүүлүк, окутуу процесси.

Основа учебного процесса – урок. На сегодняшний день в процессе обучения на уроках, существует много исследований, и вновь требуется творческое исследование. Урок является результатом творческой деятельности. Наличие системы знаний, умений и навыков ученики в классе и научиться использовать полученные теоретические знания на практике. Статья рассматривает вопросы подготовки учителя к уроку. Урок является основной формой процесса обучения и воспитания, а также развития детей. Без него невозможно представить процесс формирования личности. В статье приведены различные мнение и итоги исследования по требованиям к современному уроку и рассмотрены примеры подготовки к уроку.

Ключевые слова: урок, учитель, учебник, материал к уроку, педагогика, воспитание, обучение, восприятие, деятельность, процесс обучения.

Basis of educational process is a lesson. To date in the process of educating on lessons, there are many researches, and creative research is again required. A lesson is the result of creative activity. Presence of the system of knowledge, abilities and skills students in a class and to learn to use theoretical gain knowledge in practice. This article deals with the preparation of the teacher for the lesson. The lesson is the main form of teaching and bringing up in the process of academic year. It is impossible to imagine the process of forming personality without it. In this article different opinion, ideas and outcomes

of searching by requiring to modern lesson and revealed model of preparation for the lesson.

Key words: lesson, teacher, textbook, material for the lesson, pedagogics, bringing up, teaching, cognition, activity, the process of teaching.

Киришүү. Мектепте окуу процессинин негизи сабак формасында берилет. Сабакка даярдануу үчүн мугалим бир топ көзгө көрүнбөгөн, бирок өтө көп убакытты талап кылган чыгармачылыкта жана изденүүдө болот. Ал эми сабак ошол чыгармачылык изденүүнүн натыйжасы болуп саналат. Мугалим ар бир өткөн сабагына өмүр бою жаңыдан изденип даярданат. Сабак учурунда предмет боюнча теориялык билимди гана окуучуларга айтып берүү, тааныштыруу максат эмес, сабакты өтүүдөгү изденүүнү талап кылган негизги проблеманын бири берилүүчү жаңы маалыматтарды окуучуга кантип, кандай жол, усул менен жеткирүү. Берилген жаңы түшүнүктү практикада колдонуу ыгына жараша тандалып алынган усулду колдонууда темага ылайык кандай каражаттарды пайдалануу зарылдыгы алдын-ала болжолдонуп белгиленет. Окутуу процессинин негизги формасы болгон сабактын маанисин, мазмунун ачып берүүгө жасаган аракетиниз алдыдагы чоң максаттарыбыздын бири. Ал эми балдарды окутуп, тарбиялоо процессиндеги сабак жөнүндөгү иликтөөбүз адамзатынын тарыхындагы түбөлүк талкууланып келе жаткан актуалдуу темалардын бири болуп саналат.

Мазмуну. Бүгүнкү күндө окутуу процессиндеги сабакка даярдануу маселесине арналган окумуштуулардын бир топ эмгектери бар болсо да, улам жаңыдан иликтөөлөр жүргүзүлүп келе жатат. “Мектептеги окуу ишинин 98%ти сабак формасында өтөт. Мектепти бүтүргөн ар бир окуучу кеминде 10 миң сабак алат. Ал эми университетти бүтүргөндөн баштап пенсия курагына чейин иштеген ар бир мугалим кеминде 25 миң сабак өтөт”, - деп белгиленет [5, 13-б.]. Мында болжолдуу түрдө эсептеп көрсөткөндөй мугалим ар бир сабагына өзгөчө изденип даярданат. Мугалим сабагына даярданып жатып, көз алдында класстагы ар бир окуучусунун мүнөзүн, өзгөчөлүгүн

элестетүү менен, ар бир баланын кабыл алуусун сезиминде туюп, алардын ар бирине баа берип, аларга ылайык сабактын планын түзөт.

Орустун улуу педагогу К.Д. Ушинский: “Эгерде педагогика адамды бардык жагынан тарбиялагысы келсе, анда ал баарынан мурда анын өзүн да бардык жагынан үйрөнүп билүүгө тийиш”, - деп айткандай окуучубузга татыктуу билим-тарбия берүүнү максат кылган соң, анын өтөөсүнө чыгуу үчүн өмүр бою изденүүнү талап кылат [3, 23-б.]. Ошондой эле кыргыз окумуштуусу И.Б. Бекбоев да сапаттуу сабак дайыма жакшылап ойлонуштурулган план түзүүдөн башталарын баса белгилеп кеткен.

Сабак – бирдей жаштагы, бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ болгон балдардын туруктуу курамы менен, атайын түзүлгөн график боюнча, белгилүү убакыт ичинде уюштурулган окуу ишинин коллективдүү формасы. Окуучулардын жаштык курагы жагынан кескин айырмаланбагандыктан, мугалим окуу процессин коллективдүү уюштуруп, тиешелүү учурда айрым топтор менен, жекече да иштей алат. Ар бир сабактын так, ачык максаты болот жана максатка жетүү үчүн мугалим окуучулар менен биргелешкен иш-аракети түзөт. Сабакта окуучулар билимге, билгичтикке жана көндүмдөрдүн системасына ээ болуу менен, өздөштүрүлгөн теориялык билимин практикада колдоно билүүгө үйрөнөт. Ошондой эле инсандык сапаттары калыптанып, чыгармачылык шыгы, жөндөмдүүлүктөрү өсөт.

Сабак өтүүдө мугалимдин педагогикалык ишмердигин дэнгээлин, кесибине болгон мамилесин аныктоого болот. Орустун улуу жазуучусу Л.Н. Толстой мугалимден гумандуулукту көрүп: “Эгерде мугалим ишине, окуучусуна да болгон сүйүүсүн бириктире алса, анда ал эң мыкты мугалим”, – деп белгилеп өткөн [1, 362-б.].

Швейцариялык улуу педагог И.Г. Песталоцци тарбиячынын ролун жогору баалап: “Мен балдарга болгон терең сүйүүмдөн өткөн методду, тарбиялоо искусствосун билбеген экенмин”, - деп жазат [2, 68-б.].

Мугалимдин сабак өтүүгө чейинки даярдануу этаптарына токтолуп өтөлү:

1. План боюнча сабактын теориялык бөлүгүнө даярдык көрөт. Окуу китебиндеги берилген маселелерди, тапшырмаларды карап чыгып, ага тиешелүү адабияттардан пайдалануу менен терең изилдеп үйрөнөт. Темага тиешелүү суроолорду жана ага карата жоопторду аныктайт.

А) Сабактын темасынын өзгөчөлүгүн, берилүүчү материалдын көлөмүн, мурунку жана кийинки темалар менен байланышын талдайт;

Б) Класстагы окуучулардын өзгөчөлүктөрүн, чыгармачылык менен иштөө мүмкүнчүлүктөрүн, тез

жана жай өздөштүргөн окуучулардын топторун аныктайт;

В) Сабактын билим берүүчүлүк, тарбиялоочулук жана өнүктүрүүчүлүк максаттарын так аныктайт.

2. Сабактын тиби жана структуралык түзүлүшүн аныктайт. Сабактын максатын аныктап алгандан кийин негизги дидактикалык милдеттерин карайт:

А) Жаңы материалды 1-жолу үйрөнүүдө жаңы материал окуучулар үчүн биринчи жолу тааныштырылат, жалпы белгилерин гана баамдап түшүнүшөт;

Б) Өтүлгөн жаңы материалды 2-жолу кайталап иштөө менен билимдер бышыкталат;

В) Өтүлгөн материалдарды кайталоо жана системага келтирүү;

Г) Окуу материалын окуучулар канчалык деңгээлде түшүнүп, кабыл алгандыгын текшерүү.

Кандай максатты көздөгөнүнө жараша сабактардын төмөндөгүдөй типтери болот:

1. Комбинацияланган сабак.

2. Жаңы материалды үйрөнүү сабагы.

3. Билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү бышыктоо сабагы.

4. Жалпылоочу, кайталоочу, системага келтирүү сабагы.

5. Кабыл алынган билимдерди, билгичтиктерди текшерүү сабагы.

Сабакта интеллектуалдуу (окуучуларды терең ойлондуруучу) жана эмоциялык (окуучуларды кызыктыруучу) фондорду айкалыштыруучу абалдарды түзүүнү да эске алат.

3. Сабактын мазмунун аныктоо. Сабактын мазмунун аныктоодо дайыма көңүлдүн борборунда кайсы материал болуш керек экендигин белгилөө милдеттүү. Сабактын ар бир этабы үчүн окуу материалынын мазмуну тандалат. Мугалим класстагы окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүн жана кабинеттин жабдылышынан окуу материалдарына тиешелүү көргөзмөлөрдү пайдаланууну, өзүнүн педагогикалык чеберчилигин эске алуу менен сабакка туура келүүчү вариантты тандайт. Сабактын мазмуну илимдин, техниканын, өндүрүштүн, коомдук турмуштун, маданияттын, искусствонун бүгүнкү күндөгү жетишкендиктеринин негизинде актуалдаштырылышы зарыл. Бул шарттар окуучулардын билимди өздөштүрүүгө болгон кызыгуусун жаратууга тийиш. Сабактын мазмунунун программалык талаптарга туура келиши (илимийлүүлүгү, теориянын практика менен байланышы, жеткиликтүүлүгү, предметтер аралык байланыш ж.б.) зарыл.

Окуу материалынын мазмунуна коюлган талаптар:

1. Окуучулар өздөштүрө турган билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн тарбиялык мүмкүнчүлүктөрүнүн ачылышы:

А) материалды диалектикалык көз карашта үйрөтүү;

Б) адеп-ахлактык жана эстетикалык мүмкүнчүлүктөрүн ачып көрсөтүү;

В) материалдын укуктук, экологиялык, экономикалык, эмгектик тарбиялоого багытталышы.

2. Окуу материалынын мазмунунун программалык талаптарга жана сабактын максаттарына туура келиши.

Сабактын мазмунунун деңгээлин баалоо:

- окутуу, тарбиялоонун милдеттерине дал келүүсү;

- материалдын мазмунунун өзөктүү түйүндөрүн, негизгисин бөлүп көрсөтүү;

- предметтер аралык байланышты көрсөтүү;

- материалдын көлөмүн окуп үйрөнүүгө берилген убакытка туура келишин камсыз кылуу;

- ар түрдүү деңгээлдеги окуучулар үчүн окутуунун мазмунун дифференциялоо.

4. Окутуунун усулдарын жана каражаттарын тандоо.

Мугалим окуучунун ишмердүүлүгүн (иш-аракеттеринин системасын) уюштурат, багыттайт жана текшерет, зарыл болгон маалыматтар жана каражаттар менен камсыз кылат. Ар кандай иш-аракет өз ара байланышкан эки процесстен турат:

1. Калыбына келтирүүчү (кайталоочу) – буга чейин мурда билген ыкмаларды, фактыларды. Түшүнүктөрдү кайрадан эстеп калыбына келтирет же кайталайт (репродуктивдүү ишмердүүлүк десе болот);

2. Чыгармачылык менен иштөө ишмердүүлүгү кандайдыр бир жаңы нерсени жаратууга багытталат (продуктивдүү ишмердүүлүк).

Калыбына келтирүүдө мугалимдин кыскача кайталоосу, окуучунун кайталап айтып берүүсү менен материалды окуучунун бекем эске сактап калуусун камсыз кылуу жана окуучулардын ошол материалдар менен интенсивдүү ойлонуп иш аткаруусуна жетишүү негизги милдет болуп эсептелет. Окутуу процесине коюлган талаптарга ылайык окуучуларды билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ кылуу эле эмес, мугалимдин жана окуучунун биргеликте иш-аракетинин жогорку ийгиликке жетишкендей уюштуруу зарылдыгы жаралды. Бул талапка проблемалык окутууну колдонууга болот. Окуучулар мугалимдин жетекчилиги астында коюлган проблеманы чечүүнүн жолдорун таап, белгилүү корутундуга келишет. Бара-бара окуучулар коюлган проблеманы өз алдынча чечүүгө жетишишет.

Окутуунун усулдарын тандап алууда дидактикада төмөнкүдөй факторлор менен аныктаса болот:

- окуучуларды окутуунун, тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн негизги милдеттери (ар түрдүү усул-

дарды салыштырып, эң мыкты натыйжаны бере турганын тандоо);

- окуу материалынын мазмунунун спецификасы;

- колдонулуучу усулдардын окуучулардын интеллектуалдык мүмкүнчүлүктөрүнө туура келиши;

- окуу материалын окуп үйрөнүүгө керектелүүчү убакытка туура келүүсү;

- мугалимдин усулдарды билиши жана колдоно билүү мүмкүнчүлүгү.

Мугалим сабактын ар бир этабына колдонулуучу усулдарды, ыкмаларды жана ага ылайык көрсөтмө куралдарды, тиешелүү болгон окутуунун техникалык каражаттарын тандап алат.

5. Окутуунун формасын тандоо. Мугалимдин сабактын ар бир этабында пайдаланылуучу окутуунун формаларын (жалпы класстык, группалык жана жекече) тандап алат. Мында класстагы мыкты окуган жана начар өздөштүргөн окуучуларга дифференциялуу мамиле түзүүнүн жолдору аныкталат.

Мугалим ар бир сабагына даярданууда жогорудагы этаптарды терең талдоо менен сабактын планын түзөт. Мугалим план түзүүдө бардык нерсени эске алуу менен сабакка бөлүнгөн убакытты да туура бөлүштүрө алат.

Орустун улуу педагогу К.Д. Ушинский да мектепте окуу ишин мыкты уюштурууда өзгөчө сабакка басым жасаган. Ар бир сабактын алдында ачык-айкын максаты болуп, ал бир саатта бүтүүгө жана тарбиялык мүнөздө болууга тийиш экенин айткан.

“Немец мугалимдердин мугалими” деген наамдын ээси, немец элинин көрүнүктүү өкүлү А.Дистервег баланы жаратылыштын бир бөлүгү катары карап, анын ички мүмкүнчүлүктөрүн эске алуунун негизинде тарбиянын табиятка шайкештик принцибин аныктаган.” ...ар бир адам кандайдыр бир түшүнүксүз абстракт эмес, ал конкреттүү индивидуум катары белгилүү бир аймакта жана белгилүү убакытта жашайт. Андыктан тарбия”сырткы шарттарды”: убакытты, жерди, доордун рухун, адаттарды жана салттарды, жалпы заманбап маданиятты, башкача айтканда, кеңири маанисинде баланын ата мекени болуп эсептелген өлкөнүн маданиятына ылайык жүргүзүлүшү керек” [3, 433-б.].

“Мугалимдин сабак боюнча планы-окуучулардын окуу жана таанып билүү иштерин уюштуруу, ага жетекчилик кылуунун терең ойлонулган жолу болуп эсептелет”, - деп И.Б. Бекбоев мугалимдин сабагынын планынын зарылдыгын жана негизги маанисин белгилеп өткөн [5, 217-б.].

Жыйынтык. Каралып жаткан макалада адамзаты үчүн түбөлүктүү болуп ар дайым изилдөөнү талап кылган тарбия, окутуу процессиндеги үйрөтүүнүн, окутуунун маанилүү формасы болгон сабак жөнүндө иликтөөгө аракеттендик. Адамзаты эмгекте-

нүү менен акыл, туюму өөрчүп отуруп, жаңы тажрыйбаларга ээ болуп, ийгиликтерге жетишип келишти. Дүйнөнүн сырларын, табият кубулуштарын таанып билишип, аларды кийинкилерге тажрыйба катары калтырып келишти. Ал эми адамзатынын алмуздактан бери жаратып келе жаткан илимий-маданий, руханий дөөлөттөрүн окуу процесси аркылуу жеткирүү, үйрөтүү мугалимдерге, ата-энеге, коомго таандык. Демек, өткөн тарых, тажрыйба, жетишкендиктер жөнүндөгү баалуулуктарды үйрөтүүчү окутуунун негизги формасы сабак экенине биз макалада колдонгон бир нече окумуштуулардын пикирлери менен айта алабыз. Окутуу процесси боюнча маселени макала чегинде гана иликтеп, жыйынтык чыга-

руу мүмкүн эмес. Окутуу процессиндеги сабакка даярдануу темасы түбөлүккө дагы улана бермекчи.

Адабияттар:

1. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения. - М., 1956. - 362-б.
2. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения. в 2-х. томах. - М., 1981. - 68-б.
3. Человек как предмет воспитания. Собрание сочинений. в 10 томах. - М.-Л., 1950. - Т. 8. - С. 23.
4. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. - М., 1971. - С. 433.
5. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. - Б., 2011. - 217-б.
6. Бекбоев И.Б., Алимбеков А. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы. - Б., 2011. - 13-б.

Рецензент: к.филол.н., доцент Пахыров К.